

Britt-Evy Westergård

Vennskap som ressurs og satsningsområde i tjenester til voksne og eldre med utviklingshemning

De fleste av oss vil hevde at gode venner er viktig for opplevelsen av livskvalitet. Undersøkelser og erfaringer fra tjenester til voksne og eldre med utviklingshemning tyder på at vennskap ikke nødvendigvis blir sett på som kilde til psykisk og fysisk helse for brukere av tjenestene. Det er noen forskjeller i livene til mennesker med store hjelpebehov versus de av oss som er mer selvhjulpne, men verdien av vennskap skulle være det samme for oss alle. I artikkelen diskuteres noen funn fra egen doktorgrad og innholdet i boken "Venner" som viser at vennskap er viktig for voksne og eldre med utviklingshemning og at personalet har en sentral rolle i denne sammenheng, - en rolle de kanskje ikke er seg selv nok bevisst.

På 1980-, og 90-tallet var kartlegging og intervensjoner i sosiale nettverk og relasjoner et satsningsområde både i Helsevernet for psykisk utviklingshemmede (HVPU) som skulle utvikles (Ot.prp. nr.49 (1987-88)), og de nyetablerte kommunale tjenestene. I dagens tjenester synes det som om verdiene av gode vennskap er et 'ikke-tema'. Voksne/eldre med utviklingshemning sier de savner hjelp til å finne venner og å

ivareta venner de allerede har. Dette bekreftes av personene selv (Heia & Westergård 2014), personalet som ble intervjuet i egen doktorgrad (Westergård 2015) og av vernepleierstudenter jeg veileder i deres praksisperioder. Det fortelles at personalet i boligene ofte ikke har tid til å følge med til møtesteder brukerne har mulighet til å møte venner.

Å være avhengig av hjelp fra andre innebærer

Britt-Evy Westergård er førstelektor ved institutt for atferdsvitenskap, høyskolen i Oslo og Akershus. Utdanning som vernepleier med ulike fordypninger i pedagogikk, veiledning, forebyggende/ helsefremmende arbeid og miljøterapi. PhD ved universitetet i Edinburgh. Erfaring fra ulike kommunale tjenester, habiliterings-tjenesten, fylkesmannen og Nasjonalt kompetansesenter for aldring og helse/aldring og utviklingshemning, bl.a. livsfortellingsarbeid og livsavslutning. Mangeårig lærer ved hjelpepleie i vernepleie- og vernepleierhøgskoler, fagbokforfatter og foredragsholder inter-/nasjonalt.

samhandlingssituasjoner som kan være utfordrende både for den som mottar hjelpen og den som yter hjelp og det antas at dette er vanskeligere uten nærmeste familie eller venner som støtter en. Data fra doktorgraden bekrefter som andre studier i Norge og internasjonalt, at flere voksne/eldre med utviklingshemning verken har nær familie eller venner (se nedenfor).

En gjennomgang av litteraturen viser at det har vært magert med metodeutvikling siden 1980-tallet og det har vært lite fagutvikling på dette området etter Ansvars-reformen satte integrasjon og sosialt nettverk på dagsorden. Samordningsrådet (SOR) omtaler temaet i sitt e-læringskurs (<http://kurs.helsekompetanse.no/fritidkultur>), men det er lite forskningsbasert. Særlige forskningsstudier om vennskap hos voksne og eldre med utviklingshemning finnes det lite av og de få som nevnes i denne artikkelen er med relativt små utvalg.

En av dem som har satt tema vennskap på dagsorden er Torill Heia, som på grunn av sitt Downs syndrom blir betegnet som gammel i en alder av 57 år. Hun beskriver i boken "Venner" at bevegelsesradiusen er mindre enn hva den var tidligere og at venner med utviklingshemning, på samme alder som hun selv, får demens og dør. I boken hevder hun at vennskapene hun har med ulike mennesker er noe av det viktigste i hennes liv, hun sier at venner er kjærlighet (Heia & Westergård 2014). Hennes stemme fra boken og fra senere samarbeid, brukes som referanser i denne artikkelen for å belyse noe av det hun forteller om verdien av vennskap og hvordan dette påvirker livssituasjonen hennes. Fra eget ståsted, som Torills medskribent, venn, vernepleier og forsker, vil jeg forsøke å gi en forståelse for at temaet 'venner' bør bli mer fremtredende i kommunale tjenester.

FRAVÆR AV NÆRE RELASJONER I VOKSEN ALDER OG I ALDERDOMMEN

Det er et faktum at flere voksne og eldre med utviklingshemning har vokst opp i fravær av familie og nære venner som bekrefter deres livshendelser og ulike sider ved deres personlighet (Atkinson, Jackson & Walmsley 1997, Bentley

et al. 2011, Fjermeros 2009, Ingham 2006). Studier og erfaringskonferanser i forbindelse med Utviklingsprogrammet aldring hos mennesker med utviklingshemning (UAU), viser at eldre med utviklingshemning har færre personer i sitt sosiale nettverk enn hva de unge har. Å ha gode sosiale relasjoner er viktig for å være aktiv, engasjert, følge seg trygg og inkludert. Flere av de eldre forteller at de savner noen å ha nær og god kontakt med, som kjenner dem godt og som de stoler fullt og helt på (Brandt 2006, Due 2006-2007, Thorsen 2005, UAU 2007).

I doktorgradstudien (Westergård 2015), som egentlig handler om endringer hos fortellere og lyttere ved gjennomføringen av et livsfortellingsarbeid (lfa), ble voksne og eldre med utviklingshemning spurt om kvaliteter ved deres sosiale nettverk. Utvalget av personer med utviklingshemning var mellom 49 til 78 år, med en gjennomsnittlig alder på 63 år (i 2012). 17 kvinner og 2 menn ble intervjuet før og etter et livsfortellingsarbeid på omtrent 16 timer. I første fase av studien ble temaet venner aktualisert ved norske studier om eldre med utviklingshemning (Thorsen & Hegna Myrvang, 2008) samt fagfolk fra tre ulike land som hadde lang erfaring i livsfortellingsarbeid.

I intervjuene før livsfortellingsarbeidet av de voksne/eldre med utviklingshemning, ble de ikke bare spurt om hvor mange venner og familiemedlemmer de hadde god kontakt med. De ble også spurt om hvor ofte de møttes, hvem de likte å være sammen med, var glad i og hvem de visste var glad i dem. Svarene de ga bekreftet det norsk og internasjonal litteratur viser om at sosiale nettverk hos voksne/eldre mer utviklingshemning er lite.

I doktorgradstudien fortalte 74% av de voksne/eldre med utviklingshemning at begge foreldrene var døde. Bare 31% hadde familiemedlemmer (søsken, tanter m.m) de besøkte jevnlig. 35% fortalte at de ikke hadde en eneste venn og ingen i utvalget hadde kjæreste. To personer svarte med svak stemme og med et uttrykk som liknet på skam, at de ikke visste om de hadde noen venner. Men det var også en som sa "jeg har ikke en spesiell venn, men det er greit for

meg, jeg har familien min” (Westergård 2015). Flere sa at de hadde venner i boligen som de var sammen med hver dag. Andre fortalte at de var avhengig av hjelp fra personalet for å møte sine nærmeste venner. Noen fortalte at dette noen ganger var vanskelig fordi personalet ikke hadde tid til å følge dem. Andre husket hvordan det var å miste gode venner når de flyttet ut av institusjonene i forbindelse med Ansvarsreformen på 1990-tallet. De fortalte også hvor mye de savnet disse vennene og hvor trist det var når venner døde (ibid).

Resultater i doktorgraden korresponderer med en annen norsk studie som viser at 40% ikke har venner utenfor eget hjem og til sammenlikning er det omtrent 2% av øvrig befolkning som sier det samme (Söderström & Tøssebro 2011). En annen studie viser at 60% av personene med utviklingshemning har venner blant dem de bor sammen med (Tøssebro and Lundebj 2002). Dette er ikke et spesielt høyt tall når vi vet at omtrent 94% av dem som er 40 år og eldre bor i gruppeboliger (Westerberg 2013). Det viser seg også at eldre med utviklingshemning er mer utsatt for å bli uten venner når deres nærmeste sosiale nettverk faller fra (Thorsen 2005).

Vi kan egentlig bare spekulere på hvorfor voksne mennesker med utviklingshemning ikke har flere venner utenfor eget hjem. En mulig forklaring er hva flere i doktorgradstudien sa om mangel på tid hos personalet. Det kan også være slik Torill forteller om at personalet i hennes bolig ikke har bil til å kjøre dem (de har ikke lov til å bruke egne biler). Torill kan heller ikke bli hentet med leid kommunal bil etter klokken ti om

kvelden fordi personalet er alene på vakt og ikke kan gå ut av boligen. På en annen side fortalte nesten alle de voksne/eldre med utviklingshemning i doktorgradstudien (før Ifa: 88% og etter Ifa 94%*) at de var tilfreds med menneskene de hadde omkring seg til daglig. Dette kan tyde på at de opplever å ha få men gode mennesker de har daglig kontakt med i eget hjem og på arbeid/dagsenter og at de er mer tilfreds dess mer de er sammen med dem* (Westergård 2015).

Tabell 1, nedenfor, viser hvem de voksne/eldre med utviklingshemning best liker å være sammen med, som de er mest glad i og som de tror er glad i dem.

Tabellen viser at de voksne/eldre med utviklingshemning er glad i sitt personale og at det er dem de liker å være sammen med. Men, når de blir spurt om hvem de tror er mest glad i dem, får personalet færrest skår. Et annet viktig funn er at omtrent 1/3 av dem svarte at de ikke visste om noen som var glad i dem (ibid). Hva dette er et uttrykk for ble ikke undersøkt, men det kan indikere at de trenger hjelp til å oppdage verdien av seg selv og få hjelp til å etablere gode vennskap. Grunnen til at så få sa at venner var glad i dem, kan ha sammenheng med at få hadde venner utenom familien og personalet. I forbindelse med livsfortellingsarbeid kan tidligere vennskap bli ‘vekket til live’ igjen (Hollund 2007). I doktorgradstudien var det flere fortellinger om dette. Det var spesielt rørende å høre om familiemedlemmer de hadde funnet tilbake til etter 20-30 års fravær av kontakt. Gjennom livsfortellingsarbeidet husket flere tilbake på venner de hadde hatt gode stunder sammen med

Hvem de liker best å være sammen med (N15)	Hvem de er mest glad i (N18)	Hvem de tror er mest glad i dem (N19)
Personale 33	Personale 33	Familien 37
Hvem som helst 27	Vet ikke 22	Vet ikke 32
Venner med utv.h 20	Venner 17	Personalet 16
Ingen/vet ikke 20	Familien 17	Venner og andre folk 16
	Meg selv 11	

Tabell 1: Fortellernes svar på hvem de liker å være sammen med, er mest glade i og som de tror er glad i dem (%)

og flere ble klar over hvilke mennesker som var glad i dem. Dette vekket gode følelser i dem til andre mennesker, steder og hendelser de fortalte om.

DET ER VIKTIG Å HA EN GOD VENN

Torill og jeg har snakket mye om hva vennskap er og hvorfor venner er så viktig. Torill sier i boken at gode venner er snille med henne, ”sammen med dem kan jeg leve” sier hun. Sammen har vi kommet frem til at gode venner som oftest er noen vi har kjent i flere år. Det er mennesker som har ‘tålt oss’, oppmuntret oss og delt livet sammen med oss. Det er personer vi slapper av sammen med og som vi føler forstår oss på den måten vi ønsker å bli forstått. Det er personer vi har minnerike opplevelser sammen med, som vi føler oss trygge til å dele våre innerste tanker med. Både Torill og jeg har venner som er svært ulike. Torill har for eksempel venner både blant sine naboer og personalet der hun bor og i idrettslaget hun har vært medlem av siden hun var barn. Vi har begge venner som både er 20 og 80 år og mener at alder har lite å si for gode vennskap. Vi opplever også å være mer venn med en i familien fremfor andre. Vi tror det er flere som har det slik. Kanskje fordi vi føler oss mer akseptert og verdsatt er det noen vi føler oss nærmere og er mer glad i enn andre. Som nevnt er det ikke mange ting Torill og jeg ser ulikt på i beskrivelsen av hva en god venn er. Men fordi hun mottar hjelp fra et personale i boligen hun bor sammen med andre med utviklingshemning, er det noen forskjeller mellom oss.

Flere av Torills venner har hun kjent siden tenårene da hun bodde sammen med sine foreldre. Foreldrene ga henne tillit og frihet til å farte rundt i lokalsamfunnet og oppmuntret henne til å holde kontakten med folk hun likte å være sammen med. Etter hvert ble foreldrene også så godt kjent med noen av dem som jobbet som Torills personale at de tilbragte ferier i sammen med Torill og personalet som fulgte henne. Denne tiden beskriver Torill med stor glede. Historier fra dagens praksis viser at skottene mellom familie, tjeneste-brukere og personalet er tettere

nå enn hva jeg erfarte på 1980- og 90-tallet.

Etter samarbeidet om boken ”Venner” har jeg reflektert over hvor rikt livet til Torill er. Det er rikt fordi hun har en familie som har fremhevet det hun er god på og venner som har samme interesser som henne, blant annet for sportsarrangement og musikk. Når hun noen ganger ringer og jeg spør hva hun har gjort den dagen, tenker jeg også på hvor innholdsløst hennes liv kunne vært dersom hennes venner ikke var så til stede i hennes liv som de faktisk er.

Når Torill er ute sammen med venner, hender det at de møter mennesker hun ikke kjenner. Da kan hun oppleve at vennene hennes forteller om henne og vennskapet deres og at hun på den måten forstår at venner setter pris på henne. Hun føler seg som en verdsatt person. Dette gjør at hun føler seg trygg på å bli kjent med nye mennesker.

Torill har bodd i samme byen hele sitt liv. På grunn av dette er det flere som kjenner henne. Hun har også vært synlig i lokalsamfunnet både som fotballsupporter og fordi hun liker å snakke med folk. Det at hun har Downs syndrom gjør at andre gjenkjenner henne, noe hun selv ikke plages med. Hun liker å bli gjenkjent og i boken sier hun at hennes Downs syndrom er greit for henne, men at hun også ser at det lager en del trøbbel for henne til å kunne leve det livet hun egentlig har lyst til. Torill sier hun liker at andre mennesker snakker om henne og hun liker at folk tar kontakt selv om hun ikke vet hvem de er. Hun sier det er en fin måte å komme i kontakt med nye mennesker på.

Det er en forskjell på å være bekjent og å være venn, men det kan være like hyggelig å treffe en bekjent. Bekjente er for oss noen vi kanskje vokste opp sammen med eller noen vi kjenner fra en gruppe vi har vært med i, for eksempel i et idrettslag. Vi har også gått på samme ungdomsklubb og kjenner folk fra den tiden og folk fra nabolaget vi begge vokste opp i. Dette gjør at vi har en felles referanseramme når vi snakker om folk vi kjenner og som regel er det Torill som vet hva som har skjedd med våre felles bekjente. Vi har tenkt på at dersom Torill hadde vokst opp på en institusjon, ville ikke vi to hatt

så mange felles bekjente. Torill ville da kanskje heller ikke hatt så mange bekjente som sa ”hei Torill” til henne i dag. Bekjente vil kunne bekrefte en eller si noe som får betydning. Det er også en måte å utveksle informasjon på som kan hentes frem i andre sammenhenger. Det å møte andre kan bli en ‘snakkis’ når en kommer hjem; ”i dag møtte jeg ... det var hyggelig... vet du hva han sa...”. På den måten vil en kunne øke interessen for egen person, det er en måte å bli bekreftet på og kanskje føle at en er viktig. Når Torill beskriver sin beste venn i boken, er det noen som mener at hun er kjæreste med han. Torill er helt klar på at de er venner og ikke kjæresten. Vi har i løpet av skriveprosessen snakket om hvor denne grensen går og hvem som kan definerer grensen mellom vennskap og kjæresteforhold. Vår mening er at det bare er de som er i relasjonen som kan gjøre det. Noen vil kanskje si at de er kjæresten når de har hatt sex sammen eller når de har sagt at de er kjæresten. Vi mener det viktigste er hva personene selv sier om forholdet. Torill og andre med henne forteller at personalet noen ganger bryr seg for mye og tillegger de ting som de selv ikke mener er riktig. Som tidligere praktiker og leder for personalgrupper i boliger, vet jeg at dette stemmer. Det jeg ser i dag er at dette noen ganger er mer ødeleggende for dem det gjelder enn at vi respekterer den måten de selv definerer sitt vennskap, - eller kjæresteforhold.

ETABLERINGEN OG OPPRETTHOLDELSEN AV VENNSKAP

Torill og jeg har kommet frem til at det er enklere å få langvarige vennskap når en møtes i forbindelse med felles interesser. Torill har for eksempel hatt venner i fotballklubben Skrim i over 40 år. Noen av hennes beste venner i dag, heiet hun på da de spilte på guttelaget. Senere, når de var trenere og oppmenn, sto hun på sidelinja sammen med dem og i dag drar de på fotball og håndballkamper sammen. Torill sier at dette er venner som gjør alt for henne og hun tror at de gjør dette fordi de ønsker at hun skal komme seg ut og oppleve noe. Det kan være nærliggende å tenke at noen vennskap mellom

mennesker med og uten utviklingshemning bygger på følelsen av ansvar og medfølelse, mer enn likeverdig glede og respekt. Torill og jeg har også snakket en del om dette og mener det er viktig at personen som trenger hjelp til å komme seg ut, ikke forventer at andre skal span dere eller blir lei seg når en ikke kan møtes. For Torill har noen av dette vært nye diskusjoner for henne. Hun opplever ofte at andre vil være god med henne ved at de for eksempel betaler når de er sammen. Når hun oppdaget hvor overrasket og glad andre blir ved at hun av og til spanderer, endret hun også sine forventninger til møtene med sine venner. Min erfaring er at Torill har lært at andre betaler når hun er sammen med venner uten utviklingshemning. Jeg tror dette er noe personalet lett kan overse. Å etablere og å opprettholde gode vennskap krever ferdigheter i samhandling og grunnleggende kjennskap til gode egenskaper ved seg selv og kanskje forventninger en bør endre. Personalet bør ha en tilrettelegger- og informasjonsrolle i denne sammenheng.

Responsen på boken ”Venner” viser at temaet har verdi for langt flere enn mennesker med utviklingshemning, deres pårørende og personale. Leserne fasineres av Torills livsinnhold, hennes tanker og måten å se livet på, som både er annerledes og gjenkjennelig. Som medforfatter har jeg sett verdien av boken hos mennesker som kanskje ikke har tenkt så mye på hva gode vennskap er eller hva som etablerer og opprettholder gode vennskap. Å etablere vennskap er en investering i tid, engasjement og som oftest dype og nære følelser for et annet menneske. Den gode følelsen det er ved å gi, er kanskje spesielt viktig for mennesker som er i en livssituasjon de mottar hele tiden. Å være i stand til å gi noe til mennesker en setter pris på, handler også om å oppdage seg selv fordi en får respons på sine handlinger. Alle mennesker trenger hverandre for å oppdage og bli bekreftet på hvem de er og jeg vil tro at også mennesker med utviklingshemning trenger hjelp til både å opptre som gode givere og å se hva det gjør med mennesker de er glad i.

Blant venner er det ikke diagnosen eller tilstan-

den til den ene eller den andre som er bærende og fremtredende, det er interessene og de gode følelsene. Torill og jeg er enige om at dersom en ikke har det hyggelig og moro sammen, er det vanskelig å være gode venner. Dersom tilstanden eller diagnosen er fremtredende i vennskapet blir det mer en forpliktelse og et ansvar for en av partene, noe som gjør det vanskelig å få en likevekt i vennskapet. Et eksempel på dette er når Torill og jeg er på tur, blander jeg meg aldri i hva hun bruker sine penger på. En gang resulterte dette i at jeg måtte bære en haug med CD-er i min koffert, men dette er bare en god historie for oss i dag. Når vi er på tur er vi sterke på hver våre måter. Hun passer klokka og jeg bærer koffertene. Til å begynne med var det litt uvant for oss begge, men etter å ha snakket en del om ansvar for seg selv og sitt, samt oppmerksomhet for hverandres ønsker og behov, har vi funnet vår måte å gjøre dette på. Slike samtaler krever ærlighet og noen ganger kan det være vanskelig å si ting så tydelig at den andre forstår.

Flere med utviklingshemning vil trenge hjelp til å holde kontakten med sine venner, både for å ta kontakt jevnlig og for å møtes. Torill og jeg mener at tid til å hjelpe brukerne å finne gode venner og å opprettholde vennskapene, er noe av det viktigste personalet kan gjøre. I slik tilrettelegging vil de også kunne oppleve at et godt sosialt nettverk hos tjeneste-brukerne, på sikt også kan innebære mindre bruk av personalressurser til fritidsaktiviteter.

Torill og jeg har snakket mye om lojalitet, vennskap og kjærligheten en kan ha til de en bor sammen med i et bofellesskap. Torill sier selv at dette noen ganger kan bli konfliktfylt. Fordi en bor så nært og er avhengig av hjelp fra personalet, kan det være vanskelig å holde noe skjult. Vi skriver noe om dette i boken. Noen ganger kan det bli vanskelig dersom en venn tar parti med eller holder vennen sin utenfor hyggelige ting han/hun gjør sammen med andre. Torill har også opplevd at når en bestevenn får kjæreste kan det bli vanskelig å fortsette som før. Torill sier at det er vondt å føle at en blir holdt utenfor og dette blir spesielt sterkt for dem som bor sammen og

ser hverandre hver dag. Dette er grunnen til at vi mener at personalet må være oppmerksomme på hva som skjer mellom de som bor sammen slik at de kan snakke sammen og finne gode løsninger før det blir alt for vanskelig. De må spørre dem det gjelder om det er et problem og om de ønsker hjelp til å snakke om det og løse det. Vi mener det beste er om primærkontakten tar denne samtalen og senere informerer resten av personalet om hva de er blitt enige om, slik at resten av personalet vet hvordan de skal forholde seg. Torill og jeg mener at folk noen ganger ordner konfliktene best selv og de kan finne løsninger som personalet ikke har tenkt på. Men, det er viktig at personalet er til stede og ikke trekker seg unna.

PERSONAL OG VENN, - EN KONFLIKTFYLT ROLLE... ELLER KANSKJE IKKE!

Wolfensberger (1972, 1983, 1992) var en viktig inspirasjonskilde til fagutviklingen som skjedde i forbindelse med Ansvarsreformen i forhold til tjeneste-brukernes sosiale rolle og nettverk. Han mente at personer med funksjonsnedsettelse trengte mennesker rundt seg til å bekrefte deres status og sosiale rolle. Wolfensberger mente at en strategi for å bygge sosial verdsetting og trygghet, var å ha tjenesteytere i sitt sosiale nettverk. De vil være i posisjon til både å hjelpe og å støtte tjeneste-brukere til verdighet og status. Før sin død var Wolfensberger bekymret for utviklingen innen tjenestene til personer med funksjonsnedsettelse og han så en fare for at funksjonalitet og adekvat oppfølging av den enkelte skulle bli for dårlig (Thomas 2011). Vi kan kanskje si at Wolfensberger så en utvikling som i dag bekrefte gjennom media og undersøkelser på feltet. Faren for at personalet skal bli 'administratorer', med lite kjennskap til sine tjeneste-brukere, er absolutt til stede i store bofellesskap som krever store personalgrupper, med det resultat at det oftest er større turnover der enn i mine personalgrupper.

Som nevnt, har personale en spesiell betydning for voksne/eldre mennesker med utviklingshemning. Det er en ureservert tillit rettet mot dem som er med på å skape forventninger til per-

sonalets væremåte og handlinger. Flere ser på sitt nærmeste personale som venner de har stor tillit til. Spesielt gjelder dette i situasjoner der tjeneste-bruker er syk og mangler oversikt eller styrke til å ta vare på seg selv (Folkestad 2003, Jacobsen 2007, Thorsen 2005, Thorsen & Hegna Myrvang 2008, Westergård 2007).

Det at få av de voksne/eldre i doktorgradstudien ikke trodde at personalet var glad i dem, betyd nødvendigvis ikke at dette stemmer. Alle fra personalgruppen som ble intervjuet viste stort engasjement og flere av dem satt med tårer i øynene når de fortalte om personen de hadde gjort lfa sammen med. Alle sa de hadde stor respekt og beundring for personen. Grunnen til at personene med utviklingshemning ikke oppfattet dette på samme måte som personalet ga uttrykk for i intervjuene, kan ha noe med en mangel på direkte og konkret dialog om følelser. Jeg vil tro at flere med utviklingshemning (som for folk flest) er det et behov for å uttrykke hva en føler, for eksempel ”jeg er veldig glad i deg”, ”jeg synes du er en sånn flott person” eller ”jeg er glad for at du sier jeg er vennen din”. Å uttrykke slike følelser kan imidlertid oppfattes som lite profesjonelt fra personalet side. Flere av dem som opplevde å ha et anstrengt forhold til fortelleren i livsfortellingsarbeidet, opplevde en endring i forholdet underveis og etter de var ferdige. De opplevde at det ble mer vanlig å gi hverandre en klem og si gode ting til hverandre. En annen endring var at dem som følte seg ‘forfulgt’ av tjeneste-brukeren, sa de ikke gjorde dette lengre.

Jeg tror vi må denne veien. Personalet må tillate seg å vise de gode følelsene i mye større grad. Irritasjon er noe annet fordi det kan være bunnet i misforståelser eller misnøye med egen situasjon, noe dem vi jobber for ikke skal behøve å forholde seg til. Den ‘norske væremåten’ kan kanskje oppfattes som reservert og avmålt med for utydelige signaler for at for eksempel personer med utviklingshemning forstår dem. Det verserer også historier fra praksis der personale som ønsker å invitere med seg hjem til jul eller andre høytider tjeneste-brukere uten familie eller gode venner, blir nektet dette av sin leder

med begrunnelse om at det skaper uheldige forventninger til personalet.

Fra personalets side er det en diskusjon hvorvidt de kan tillate seg å bli glad i dem de jobber for og etablere et nærmere vennskapsforhold. Når vi ser bort fra personalet som utnytter andres tillit til selv å oppnå noe, er det bare gode ting som kan skje ved å øke nærheten og kunnskapen om hverandre. Livsfortellingsarbeid er en tilnærming i denne sammenheng. Alle personale som var utpekt som samtalevenner sa de synes tjeneste-brukeren var en interessant person og etter livsfortellingsarbeidet svarte hele 79% at interessen for personen hadde økt (Westergård 2015). Når vi vet at interesse for den andre er et godt utgangspunkt for å ville snakke sammen og gjøre ting sammen, viser dette hvor lite som skal til for en reell endring i samhandlingen mellom personale og brukere av tjenestene. Halvparten av personalet sa også at respekten for den enkelte hadde økt etter livsfortellingsarbeidet, selv om alle før dette samarbeidet sa at de hadde stor respekt for personen. Resultatene forklarer hvorfor både personalet og de voksne/eldre med utviklingshemning etter lfa sa at relasjonene mellom dem var styrket, at forståelsen for hverandre og kommunikasjonen var bedre og de følte seg mer avslappet og trygge på hverandre i daglige samhandlinger. Dette er en effekt vi også kan finne beskrevet i internasjonal litteratur om livsfortellingsarbeid (Clarke, Hanson & Ross 2003, McKeown et.al. 2006; Woods et al. 2009).

Trygghet er grunnleggende for et godt vennskap og det virker naturlig at personale som arbeider for at deres tjeneste-brukere skal føle trygghet også samtidig etablerer gode vennskap med dem de jobber for. Et vennskap mellom brukere og personale vil blant annet gjøre det lettere og ta opp vanskelige ting. God kunnskap om den andre vil kunne gi forståelse for reaksjoner som ellers ville blitt tolket som utfordrende atferd i forbindelse med personens utviklingshemning. Dette var en viktig oppdagelse flere av personalet gjorde i doktorgradstudien (Westergård 2015).

Torill har en venn i sin primærkontakt som

hun har hatt i nesten tjue år. Vennskapet de to har gjør at Torill føler seg trygg. Jeg er kjent med at flere ledere i boliger til personer med utviklingshemning mener at personalet ikke skal bli venn med tjeneste-brukere. De mener det er personalet som skal bestemme primærkontakt og at de skal skiftes ut jevnlig, uavhengig av hva personen med utviklingshemning selv synes. Torill og jeg mener at en primærkontakt bør være tjeneste-brukerens allierte og den en føler seg trygg og fri sammen med til å snakke om vanskeligheter med andre i personalet eller medbeboere. Dersom et vennskap utvikler seg mellom primærkontakten og tjeneste-bruker, vil det være lettere å ta opp ting som føles problematisk. Primærkontakten vil kanskje også i større grad forsvare personens interesser og positive omtale, for eksempel i personalmøter.

Vennskap handler om følelsen av å være glad i hverandre og ha tid sammen, dette kan personalet oppleve som et dilemma. Noen tjenesteytere vil hevde at dette ikke er 'deres bord', eller at dette ikke er noe de ikke makter å gi prioritering til. Jeg mener det er viktig at personalet snakker sammen om verdien av vennskap tjeneste-brukerne mener de har med enkelte personale og at personalet selv tar en aktiv rolle i denne sammenheng. Det bør forstås som en ressurs, fremfor et problem og det bør anvendes strategier som øker nærheten mellom tjenesteytere og tjeneste-mottakere, fremfor å redusere den. Vennskap sett i lys av ulike roller og kanskje paternalisme, bør bli et samtaleemne i personalgruppen. Likeså bør det utvikles en type 'policy' på temaet "vennskap", som både tjeneste-brukere, personalet og ledelsen er sammen om. En prosess hvor alle er med å former en slik 'policy', vil kunne være bevisstgjørende for alle 'parter' og tydeliggjøre forventinger til hver andre. En slik tilnærming synes foreløpig som innovativ og kontroversiell i enkelte fagmiljøer, så det er viktig at det forankres i en tydelig ledelse.

Det er ikke alle ting man kan ha en klar forventning om i tjenester som innebærer en nær samhandling mellom mennesker, noen ganger skjer det ting som en ikke kan styre eller som er

planlagt. Noen ganger utvikler det seg sympatier og antipatier. Medmenneskelighet, forståelse og kunnskap om tjeneste-brukernes liv, er generelle føringer som de fleste av oss kan følge. Bli det så at gode vennskap utvikler seg mellom tjenesteytere og tjeneste-brukere, kan jeg ikke se at dette skulle innebære en risiko for uprofesjonell atferd fra personalets side, heller tvert i mot. Men, det er viktig at initiativet tas fra tjeneste-brukeren og at alle tjeneste-brukere opplever seg verdsatt og ivaretatt i et inkluderende fellesskap. Enten om det være seg mellom tjenesteyterne og tjeneste-brukerne eller mellom dem som bor sammen i et fellesskap.

Torill forteller i boken "Venner" hvilke flotte vennskap hun har med tidligere personale og personale som arbeider i hennes hjem i dag. Hun viser at dette fint går an. For henne gir dette både en følelse av status og det gjør livet hennes rikt. Det samme kan sies fra min side, som har vært hennes tidligere personale og som nå er hennes gode venn. Torill gir meg en dimensjon i livet jeg ikke ville være foruten. Hun beriker mitt liv med vår vennskap.

Referanser:

Atkinson, D., Jackson, M. & Walmsley, J. (1997).

Forgotten lives. Exploring the History of Learning Disability. Kidderminster: BILD Publications.

Bentley, S., Nicholls, R., Price, M., Wilkinson, A., Purcell, M., Woodhall, M. & Walmsley J. (2011).

'Our Journey Through Time': an oral history project carried out by young people with learning disabilities. *British Journal of Learning Disabilities.*

Brandt, A. M. (2006).

Er jeg voksen eller er jeg gammel? - En mors tanker om sitt barns aldring og sin egen situasjon. Notat: Regionale konferanser om boliger for eldre med utviklingshemning – Helse øst. Oslo kongressenter: Utviklingsprogrammet aldring hos mennesker med utviklingshemning (UAU).

Clarke, A., Hanson E.J. & Ross H. (2003)

- Seeing the person behind the patient: enhancing the care of older people using a biographical approach. *Journal of Clinical Nursing*, 12.
- Due, G.E. (2006-2007). *Tanker om mitt liv*. Notat: Regionale konferanser om boliger for eldre med utviklingshemning, Utviklingsprogrammet aldring hos mennesker med utviklingshemning (UAU).
- Fjermeros, H. (2009). *Åndssvak. Et bidrag til sentralinstitusjonenes og åndssvakeomsorgens historie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Folkestad, L. (2003). *Veiledning om multifunksjonshemning og aldring: Veiledningsstrategier i møte med personale som gir hverdagstjenester til aldringepersoner med medfødt multifunksjonshemning*. Sem: Forlaget Aldring og Helse.
- Heia, T., & Westergård, B.E. (2014). *Venner*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hollund, S. (2007). *Utviklingshæmmedes livshistorier, faglige historier - private historier*. Notat: Livsfortellings kurs, arr. Nasjonalt utviklingsprogram for utviklingshemning og aldring (UAU). Bergen.
- Ingham, N. (2006). *Why do people with learning difficulties want to tell, and share, their stories?* Unlocking the past, Community Service Volunteers (CSV) project, supported by the Heritage Lottery Fund.
- Jacobsen, T. (2007). *Vi vil, vi vil, men får vi det til? Levekår, tjenestetilbud og rettssikkerhet for personer med utviklingshemning*. Red. Rehabilitering og sjeldne diagnoser. Oslo: Sosial- og helsedirektoratet.
- McKeown, J., Clarke, A. & Repper, J. (2006) Life Story Work in health and social care: systematic literature review. *Journal of Advanced Nursing*, 55, 237-247.
- Ot.prp. Nr. 49 (1987-88)
– Midlertidig lov om avvikling av institusjoner og kontrakter om privat pleie (avviklingsloven). Oslo: Sosialdepartementet.
Samordningsrådet (SOR), Mangfold og muligheter, <http://kurs.helsekompetanse.no/fritidkultur>.
- Söderström, S., & Tøssebro, J. (2011). Innfridde mål eller brutte visjoner. Noen hovedlinjer i utviklingen av levekår og tjenester for utviklingshemmede. *Mangfold og inkludering*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.
- Thomas, S. (2011). *Announcing Death of Dr Wolf Wolfensberger*. Ed. Leadership and Change Agency Syracuse University Training Institute or Human Service Planning. Syracuse: <http://www.socialrolevalorization.com/training/trainers/wolfensberger/index.html>.
- Thorsen, K. (2005). *Livshistorier, livsløp og aldring. Samtaler med mennesker med utviklingshemning*. Tønsberg: Forlaget Aldring og helse.
- Thorsen, K. & Hegna Myrvang, V. (2008) *Livsløp og hverdagsliv med utviklingshemning. Livsberetninger til personer med utviklingshemning og deres eldre foreldre*. Tønsberg: Forlaget Aldring og Helse.
- Tøssebro, J. & Lundebj, H. (2002). *Statlig reform og kommunal hverdag: Utviklingshæmmedes levekår 10 år etter reformen*. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU).
- UAU (2007). *Kommunal boligplanlegging for voksne og eldre mennesker med utviklingshemning - en konferanserekke i alle helseregionene*. Tønsberg (18/1), Oslo (1/2), Tromsø (19/4), Bergen (13/9/), Bodø (25/10), Trondheim (1/11). Utviklingsprogrammet Aldring hos mennesker med Utviklingshemning (UAU).
- Westerberg, T.H. (2013). *Eldre personer med utviklingshemning. En nasjonal kartlegging av botilbud og forekomsten av demens- og kreftsykdommer*. Tønsberg: Nasjonalt kompetansesenter for aldring og helse.
- Westergård, B. E. (2007). *Personfokusert tilnærming i et liv på flyttefot. I Det går an! Muligheter i miljøterapi*, red. Krüger, R. M. E. Tønsberg: Forlaget Aldring og helse, 189-98.

Westergård, B. E. (2015).

Life story work - a new approach to the person centred supporting of older adults with an intellectual disability in Norway? - A qualitative evaluation of the impact from life story work on storytellers and their interlocutors. PhD Thesis, Political and Social Work, University of Edinburgh.

Wolfensberger, W. (1972).

Normalization: The Principle of Normalization in Human Services. Toronto: National Institute on Mental Retardation.

Wolfensberger, W. (1983).

Social role valorization: A proposed new term

for the principle of normalization. *Mental Retardation*, 21, 234-239.

Wolfensberger, W. (1992).

A Brief Introduction to Social Role Valorization as a High-order Concept for Structuring Human Services. Syracuse: Syracuse University.

Woods, B. A., Spector, E., Jones, C. A., Orrell, M. & Davies, S. P. (2009).

Reminiscence therapy for dementia. *The Cochrane Collaboration*: John Wiley & Sons, Ltd. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/14651858.CD001120.pub2/abstract>

Britt-Evy Westergård

Høgskolen i Oslo og Akershus
Pb. 4 St. Olavsplass, 0130 Oslo.

Tlf 67235000, mob. 99356380

E-post: Britt-Evy.Westergard@hioa.no

F O U - m i d l e r

Forum for psykologer i kommuner/ fylkeskommuner kan i 2016 dele ut FoU-midler inntil **kr. 750.000,-**. Midlene kan brukes til forsknings og utviklingsarbeid o. l. i tråd med Fondets vedtekter §2:

”Fondets formål er å ivareta forsknings- og utviklingsarbeid innenfor de pedagogiske og psykologiske fagområdene, støtte utarbeidelse av hjelpemidler, samt fremme opplysnings- og formasjonsvirksomhet om fagområdene.”

Dersom et prosjekt ender i et kartleggings- eller tiltaksprodukt, forutsettes det at materialet holder en faglig høy standard, og at det publiser-

res gjennom forlaget ”PP-tjenestens Materiellservice”.

Ved andre prosjekt/studiereiser el. er det en forutsetning at det produseres faglige artikler, og at tidsskriftet ”Psykologi i kommunen” får tilbud om førstegangspublisering av disse.

Søknader blir behandlet i den rekkefølgen de kommer inn.

Søknad sendes:
Forum for psykologer
i kommunen
v/ Sturla Helland
Grønstølvegen 10
5450 Sunde
E-post: hsturla@gmail.com